

Politici schuwen het grote verhaal

maandag 28 februari 2011

Trouw

BODY:

SAMENVATTING

De neergang van sociaal- en christen-democratie danken de politici aan zichzelf, meent theoloog Kees van der Kooi.

VOLLEDIGE TEKST:

Op de billboards van de PvdA staat een rekensom die duidelijk moet maken dat een hardwerkende leraar in zijn portemonnee gepakt wordt door de maatregelen van het kabinet-Rutte. "Het moet eerlijker", zo luidt de politieke visie van deze partij. Eerlijkheid als deugd waarmee we verder komen.

De CDA-affiches zijn niet heel veel aansprekender. Aantrekkelijke mensen lachen ons vertrouwenwekkend toe, onder het motto "Recht uit het hart".

Aan de goede wil van de provinciale lijsttrekkers twijfelt niemand, maar kennelijk ligt de tijd ver achter ons dat juist deze partijen een beroep deden op beginselen die in een groot verhaal hun verankering en bron vonden. De mogelijke kiezer wordt aangesproken op zijn geld of op een leuk hoofd.

Wat waren de idealen ook alweer? Die vraag is de moeite waard omdat zowel de sociaal-democraten als de christen-democraten een grote bijdrage hebben geleverd aan onze samenleving. Ze moderniseerden haar, mobiliseerden groepen achtergestelde burgers en boden bestaanszekerheid. Momenteel staan deze stromingen voor de vraag wat ze nog bij te dragen hebben en zijn ze naarstig op zoek naar richting. Waar ze van oorsprong goed in waren - in een groot verhaal dat tot de verbeelding sprak en dat mensen in een visioen samen smeedde - ontbreekt. Hun politici zijn geschrokken van al te grote claims en verhalen.

Terwijl Geert Wilders er niet voor terugdeinst een apocalyptisch toekomstbeeld te schetsen, in donkerrood en zwart, waarin we allen onder de knoet van de sharia gebracht worden en tot het beschavingsniveau van de woestijn teruggebracht, overheerst bij de oude partijen koudwatervrees voor het levensbeschouwelijke en ideologische.

In de Verenigde Staten is dat heel anders, maar hier hebben politici een afkeer van het grote visioen. Het einde van de verzuiling kan een reden zijn dat politici publieke zaken niet meer in het licht van levensbeschouwing willen bespreken.

Toch kun je kwesties als de vredesmissies in Afghanistan, de zorg, het pensioenstelsel, het onderwijs, vragen rondom levensbegin en -einde, Europa en de verschuiving van economische macht in de wereld, niet uitsluitend technocratisch of zakelijk benaderen.

Als het erop aankomt, hebben we meer nodig, ook in de publieke discussie: een visie op menselijk leven en samenleven.

Van die visionaire verhalen is weinig over. Wat rest zijn "kernbegrippen", waarvan PvdA en CDA dan maar hopen dat ze aanspreken. Ik denk dat dat ijdele hoop is, want ze zijn vaag worden, losgezongen uit de context waar waarin ze ontstonden. De christen-democraten hebben zich enkele tientallen jaren geleden verenigd rond de begrippen "solidariteit", "publieke gerechtigheid", "rentmeesterschap" en "gespreide verantwoordelijkheid". Weten ze bij het CDA nog wat dit allemaal betekent?

De sociaal-democraten beginnen hun beginselmanifest ook met een opsomming: "vrijheid", "democratie", "rechtvaardigheid", "duurzaamheid" en "solidariteit". Verder gaat het over een "fatsoenlijke samenleving" die burgers bestaanszekerheid biedt - het laatste bastion van de sociaal-democratie.

Een omvattend verhaal ontbreekt. Sterker nog, de politici houden de mogelijke voedingsbodem voor de invulling van deze begrippen krachtig buiten de deur. Het enige wat we horen is dat mensen met uiteenlopende achtergronden en levensovertuigingen zich rond deze kernbegrippen - die kennelijk duidelijk zijn - verbinden. That's all! De prijs hiervoor is hoog. Als de bronnen niet meer ter sprake mogen komen, verarmt het politiek debat. Grote Woorden als de hierboven genoemde zijn niet zomaar duidelijk. Eerder flets en inwisselbaar.

Neem "solidariteit". Dat staat bij én christen-democraten én sociaal-democraten hoog op de ranglijst. Een leeg begrip, dat pas inhoud krijgt binnen een levensbeschouwelijke of ideologische bedding. De fundamentele vraag is namelijk: met wie voel ik mij solidair? Historisch hangt solidariteit sterk samen met "fraternitas", "fraternité": broederschap. Maar wie zijn die broeder en zuster, met wier lot ik me verbonden weet? Het kunnen Noord-Afrikaanse jongeren zijn die hun kans grijpen om naar Europa te ontkomen. Of Polen die tegen een veel lager uurloon hier het werk komen doen.

Het antwoord is gevaarlijk en sinds mensenheugenis niet vanzelfsprekend. Het antwoord van Kaïn klinkt nog luid na. „Ben ik mijns broeder hoeder?"

In een communale samenleving is een beroep op solidariteit jegens de eigen groep vanzelfsprekend. Het is de keerzijde van het feit dat jij je identiteit ontleent aan de groep. Maar in onze samenleving waar het individualisme zo sterk is, klinkt een beroep op solidariteit machteloos. Waarom zou ik solidair zijn? In het contractdenken ben ik solidair met jou, omdat ik hoop dat jij dat op een dag met mij bent (do ut des). Ik stem op een partij als mijn belangen worden behartigd.

Waarden en normen - onze moraliteit - zitten tussen ons dagelijks leven en het onderliggende basisverhaal in. Zo'n "groot" verhaal bevat beelden, doeleinden en visioenen over wie ik als mens ben, wat mijn herkomst is, toekomst, de dragende zin van het bestaan. Dat is de bakermat van waarden en normen. Er is dus geen moraal zonder verhaal. Voor de goede orde, dit betekent niet dat alleen confessionele of ideologisch georiënteerde partijen een verhaal hebben en nog minder dat alleen bij hen moraal zou zijn te vinden.

Ik onderscheid vier bakermatten, funderende verhalen die je koestert, of liever nog, onbewust bij je draagt en die die fletse kernbegrippen kunnen inkleuren.

Het eerste is dat van het humanisme zoals dat aan het begin van de Renaissance werd verteld. Pico della Mirandola (1463-1493) beschrijft in zijn "Oratio de dignitate hominis" de mens als een wezen tussen engelen en dieren in met de keus om zelf zijn richting te bepalen. Hoe zal hij zich verwerkelijken? Zal hij omhoog streven, naar de engelen of naar beneden? Kiest hij voor de ware humaniteit of voor beestachtigheid?

Het begin van Pico's "Oratio" heeft programmatische betekenis gekregen. Kern van het mens-zijn is het recht eigen doel en zin te bepalen. Liberalen en sociaal-democraten hebben zich verenigd rondom dit beginsel van zelfbestemming als grondrecht. De mens kan kiezen de weg in te slaan naar humaniteit, naar wat in de geschiedenis van de sociaal-democratie "een nieuwe dageraad", "een blijde wereld" ging heten. De mens is zelf verantwoordelijk, niet langer God.

Tweede alternatief is het visioen dat in de 16de eeuw door Francis Bacon (1561-1626) werd geschetst. Hij predikte de instauratio magna, het grote herstel. Wanneer de mens zich laat leiden door proefondervindelijke kennis en de ballast van de traditie afschudt, is hij in staat een wereld te creëren waar alles werkt en de mens weer heer en meester is over het geschapene. Zo kan de last van de zondeval worden afgeschud. Adam kan zelf de regisseur zijn van zijn leven.

Bacon is een erflater van het verhaal van de progressiviteit, van het maakbare leven onder leiding van de voortgang van technische en medische kunde. Hoe kan het dat in een land, waar in technisch en medisch opzicht dit paradijs ongeveer is bereikt, zoveel onbehagen heerst, zoveel onzekerheid? Is het omdat dit verhaal suggereert dat alle levensproblematiek kan worden opgelost? Als blijkt dat dit niet kan, bekruipt ons de angst en het onbehagen. Er blijkt een gat in het leven te zitten en het populisme springt erin.

Een andere Francis Bacon levert het derde basisverhaal. Deze 20ste-eeuwse beeldend kunstenaar (1909-1992) is bekend als schilder van getormenteerde gezichten. Hij portretteerde paus Innocentius X, een verwrongen tronie achter tralies. De mens zit opgesloten in deze

wereld als in een kooi, in ontstellende eenzaamheid. We zijn in onze kosmos als het erop aankomt helemaal met ons zelf alleen. De wereld is chaos, in ons hoofd is het chaos. Daar komt chaos van.

Christen-democraten kunnen - ten vierde - teruggrijpen op het bijbelse verhaal. Al was het maar om hun "kernbegrippen" te herijken. Neem "solidariteit". De bijbelse motivatie ervan grijpt terug naar de woestijntijd. Wanneer de Israëliet na de oogst zijn dankoffer gaat brengen, moet hij het volgende zeggen: „Mijn vader was een zwervende Arameeër. Hij trok naar Egypte en woonde daar als vreemdeling met een handvol mensen De Heer bevrijdde ons uit Egypte gaf ons dit land hierbij breng ik u de eerste opbrengst van het land."

Dat is het verhaal. Daarna volgen aanwijzingen over de omgang met vreemdelingen, wezen en weduwen. Met andere woorden: solidariteit is niet gebaseerd op wat ik terugkrijg, maar op wat mij al gegeven is. Dat biedt politieke ruimte, ook voor een gezamenlijke moraal.

Christen-democraten en sociaal-democraten hadden ooit gemeen dat ze een verhaal hadden, een visioen, dat verder ging dan alleen belangenbehartiging. Dat was en is geen overbodige luxe.

Zonder verhaal wordt de politiek teruggebracht tot een rekensom, een aardig gezicht en verder wat inwisselbare begrippen. Dat zouden juist deze partijen moeten weten.

Kees van der Kooi is hoogleraar westerse systematische theologie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Waarom houden CDA en PvdA het denken over hun bronnen zo buiten de deur?

Bronnen mogen daar niet meer ter sprake komen. Zo verschaalt het politiek debat.

Categorie : Godgeleerdheid

Doopsgezind: zelf uitmaken wat je gelooft

maandag 28 februari 2011

Reformatorisch Dagblad

BODY:

ZAANDAM De doopsgezinde leider Menno Simons is al sinds een eeuw bijgezet in het museum der oudheden, maar het doopsgezinde eigene blijft relevant: zelf uitmaken wat je gelooft en ieder mens wordt serieus genomen.

Dat stelt prof. dr. Piet Visser, hoogleraar doperdom aan de Vrije Universiteit namens het Doopsgezinde Seminarium. Zijn werkkamer in Zaandam puilt uit van een indrukwekkende hoeveelheid oude perkamenten doperse geschriften, afkomstig uit een tijd waarin de roep om vernieuwing van kerk en samenleving breed werd gehoord.

Het doperdom ontstond rond 1525 toen volgelingen van Zwingli zich afscheidden van de Zwitserse hervormer en bezwaar aantekenden tegen het samengaan van de kerk met de overheid en het praktiseren van de kinderdoop. Doperdom als radicale tak van de Reformatie. De Reformatie was voor hen niet radicaal genoeg, legt prof. Visser uit. Er is maar één Koning, dat is Christus. En de kinderdoop is niet te vinden in het Nieuwe Testament, zo ontdekten de dopers na lezing van de Bijbel.

De dopers werden vervolgd en trokken via de Rijn onder andere naar Straatsburg. Zij kregen door het rumoerige avontuur in Münster, waar met geweld het hemelse koninkrijk gerealiseerd moest worden, veel negatieve publiciteit. Vergelijk het met maar de extremiteiten van het huidige moslimfundamentalisme dat zich daar afspeelde, fanatisme dat zich verbindt met geweld. Overigens moeten we niet vergeten dat velen in die tijd, ook de hervormers, in het besef van de eindtijd leefden.

De Nederlandse doopsgezinden ontstonden als een reactie op dit gewelddadige doperdom en zwoeren alle geweld en fanatisme af. Menno Simons werd de grote leider. Hij was een